

Korkein oikeus

[Etusivu](#) » [Ennakkopäätökset](#) » [2019](#) » KKO:2019:67

KKO:2019:67

header

Pakkokeino - Erityinen kotietsintä - Takavarikko

Lähdesuoja

Diaarinumero:

R2018/915

Taltionumero:

Antopäivä:

13.8.2019

ECLI-tunniste:

introduction

Toimittajan asuntoon ja siihen liittyviin varastotiloihin oli toimitettu erityinen kotietsintä. Etsinnän yhteydessä oli takavarikoitu muun ohella tietokone ja muita tallennuslaitteita, jotka toimittajan ilmoituksen mukaan sisälsivät lähdesuojan alaisia tietoja. Aineisto, jota etsintävaltuutettu ei voinut kotietsinnän kuluessa seuloa, oli eristetty sinetillä varustettuihin näytepusseihin. Korkein oikeus katsoi ratkaisusta tarkemmin ilmenevillä perusteilla, että aineistoa ei ollut pakkokeinolain 8 luvun 11 §:n tarkoittamalla tavalla sinetöity siten, että tutkinnanjohtajan olisi tullut saattaa luvun 12 §:n mukaisesti viimeistään kolmen päivän kuluttua tuomioistuimen ratkaistavaksi, saadaanko sinetöityä aineistoa tutkia tai hyödyntää.

PakkokeinoL 8 luku 11 §

PakkokeinoL 8 luku 12 §

Asian käsittely alemmissa oikeuksissa

Helsingin käräjäoikeuden päätös 27.2.2018 nro 592 ja Helsingin hovioikeuden päätös 19.10.2018 nro 1353 kuvataan tarpeellisilta osin Korkeimman oikeuden ratkaisussa.

Asian ovat ratkaisseet käräjäoikeudessa kärjätuomarit Maritta Pakarinen, Eero Nikkarinen ja Essi Konttinen-Di Nardo sekä hovioikeudessa hovioikeuden jäsenet Mirja-Leena Nurmi, Malla Sunell ja Petri Voima.

Muutoksenhaku Korkeimmassa oikeudessa

A:lle myönnettiin valituslupa.

A vaati valituksessaan, että hovioikeuden päätös kumotaan ja erityisen kotietsinnän yhteydessä suoritettut, yhä voimassa olevat takavarikot katsotaan rauenneiksi ja kumotaan ja tutkinnanjohtaja määrätään palauttamaan A:lle poliisin hallussa olevat takavarikkokohteet.

Tutkinnanjohtaja vastasi valitukseen ja vaati sen hylkäämistä.

background

Korkeimman oikeuden ratkaisu

Pääasiasratkaisun perustelut

Asian tausta

1. Puolustusvoimat oli tehnyt keskusrikospoliisille tutkintapyyntö, koska eräessä sanomalehdessä oli 16.12.2017 julkaistu Viestikoekeskusta käsittelevä artikkeli. Artikkelin yhteydessä oli julkaistu kuvia asiakirjoista, joissa oli "salainen" ja "erittäin salainen" -leimoja. Toimittaja A:ta epäillään asiassa turvallisuussalaisuuden paljastamisesta.
2. A oli artikkelin julkaisua seuraavana päivänä 17.12.2017 rikkonut kannettavan tietokoneensa hakkaamalla sitä vasaralla. Tietokone oli syttynyt palamaan, jolloin A oli soittanut hätäkeskukseen ja kertonut toimintansa liittyneen 16.12.2017 ilmestyneeseen artikkeliin. Tieto tapahtuneesta oli saavuttanut myös poliisin. Tutkinnanjohtaja oli määrännyt, että rikottu tietokone takavarikoidaan ja A:n asuntoon sekä siihen liittyviin varastotiloihin toimitetaan erityinen kotietsintä.
3. Tutkinnanjohtaja ja erityistä kotietsintää varten määrätty etsintävaltuutettu olivat pitäneet A:n ammatin takia mahdollisena, että takavarikoitavat kohteet sisältäisivät lähdesuojan alaista tietoa. Lisäksi he olivat pitäneet mahdollisena, että tietokoneelta tai muulta tallennuslavalta löytyvien tietojen seulominen edellyttäisi laite-etsintää. Tutkinnanjohtaja ja etsintävaltuutettu olivat olleet yhtä mieltä siitä, että laite-etsintää ei voitaisi toimittaa etsintäpaikalla. Siksi A:ta oli pyydetty kotietsinnän kuluessa ilmoittamaan kustakin takavarikoitavasta kohteesta, sisälsikö se hänen käsityksensä mukaan lähdesuojan alaista tietoa. A:n ilmoittamat kohteet oli pantu hänen ja etsintävaltuutetun läsnä ollessa sinetillä varustettuihin näytepusseihin. Etsintävaltuutettu ei ollut etsintätilanteessa tutustunut takavarikoitujen kohteiden sisältämään tietoon, eikä hän ollut vastustanut niiden takavarikoimista. Aineiston seulonta oli aloitettu sen jälkeen, kun käräjäoikeus oli antanut aineiston tutkimiseen laite-etsintäluvan 7.3.2018.
4. A on saattanut erityisen kotietsinnän ja takavarikkojen lainmukaisuuden tuomioistuimen tutkittavaksi. A:n mukaan takavarikoitu aineisto on lähdesuojan alaista. Sen takia aineisto olisi pitänyt sinetöidä pakkokeinolain 8 luvun 11 §:n tarkoittamalla tavalla etsintäpaikalla ja saattaa aineiston tutkiminen ja hyödyntäminen tuomioistuimen ratkaistavaksi saman luvun 12 §:ssä säädettyllä tavalla ja siinä tarkoitettussa kolmen päivän määräajassa. Kun näin ei ollut menetelty, takavarikkojen on A:n mukaan katsottava rauenneen.
5. Käräjäoikeus on hylännyt A:n hakemuksen, koska erityisen kotietsinnän ja takavarikkojen yleiset ja erityiset edellytykset olivat täyttyneet. Toimittajan oikeudesta suojata tietolähdettään oli myös huolehdittu asianmukaisesti. Käräjäoikeus on katsonut, että takavarikoitu aineisto oli eräänlaisessa välitilassa, sillä laite-etsintää ja sen yhteydessä tapahtuvaa aineiston seulomista ei ollut vielä toimitettu, eikä aineiston käytettävyydestä ollut siten vielä syntynyt kiistaa. Näin ollen pakkokeinolain 8 luvun 12 § ei soveltunut tilanteeseen.
6. Hovioikeus ei ole muuttanut käräjäoikeuden päätöksen lopputulosta. Hovioikeus on katsonut, että asiassa ei ollut ollut kyse pakkokeinolain 8 luvun 11 §:ssä tarkoitetusta erimielisyystilanteesta, eikä etsintävaltuutettu ollut vaatinut aineiston sinetöintiä. Pakkokeinolain 8 luvun 12 §:n mukainen määräaika ei siten ollut alkanut etsintäpäivänä, eikä tutkinnanjohtaja ollut laiminlyönyt saattaa asiaa määräajassa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Asiassa ei ollut aihetta katsoa lähdesuojan vaarantuneen.

Kysymyksenasettelu Korkeimmassa oikeudessa

7. Asiassa on Korkeimmassa oikeudessa kysymys siitä, olisiko mahdollisesti lähdesuojan alaista tietoa sisältävä aineisto pitänyt sinetöidä etsintäpaikalla ja saattaa määräajassa tuomioistuimen ratkaistavaksi se, saadaanko aineistoa tutkia tai hyödyntää.

Eriyistä kotietsintää ja takavarikkoa koskevat säännökset

8. Säännökset erityisestä kotietsinnästä sisältyvät pakkokeinolain 8 lukuun. Sääntelyn tarkoituksena on ollut estää se, että etsinnässä takavarikoidaan aineistoa, joka sisältää salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvia tietoja (PeVL 66/2010 vp s. 5). Tätä tarkoitusta turvaa luvun 7 §, jonka mukaan erityistä kotietsintää varten on määrättävä etsintävaltuutettu huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu edellä kuvattuun tietoon. Luvun 5 §:n 4 momentin mukaan erityistä kotietsintää ei saa toimittaa ilman etsintävaltuutetun läsnäoloa.

9. Pakkokeinolain 8 luvun 11 §:n mukaan erityisen kotietsinnän toimittajan on otettava asianmukaisesti huomioon etsintävaltuutetun käsitys tiedon soveltuvuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi. Jos etsinnän yhteydessä takavarikoidaan, jäljennetään tai muuten otetaan haltuun aineistoa, jonka takavarikoimista, jäljentämistä tai haltuunottamista etsintävaltuutettu on vastustanut, mainittua aineistoa ei saa enemmälti tutkia ja se on sinetöitävä. Kiistanalainen aineisto on rajattava tavalla, joka on tarkoituksenmukainen tuomioistuinkäsittelyn kannalta ja riittävä vaitiolovelvollisuuden ja -oikeuden toteutumisen kannalta.

10. Saman luvun 12 §:n 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on viipymättä ja viimeistään kolmen päivän kuluttua 11 §:ssä tarkoitettua sinetöimisestä saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi, saadaanko sinetöityä aineistoa tutkia tai hyödyntää. Asia saatetaan tuomioistuimessa vireille kirjallisella hakemuksella, jossa asia on selostettava riittävällä tarkkuudella ja johon on sinetöidyn aineiston lisäksi liitettävä etsinnästä laadittu pöytäkirja. Pykälän 4 momentin mukaan tuomioistuimen on päätettävä siitä, voidaanko aineisto tai sen osa takavarikoida tai jäljentää.

11. Pakkokeinolaissa säädetään myös tilanteista, joissa takavarikoidun aineiston tietosisältö ei ole välittömästi selvitettävissä. Lain 8 luvun 22 §:n mukaan poliisimies saa ottaa teknisen laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten. Jos laite-etsintää ei voida viivytyksettä toimittaa, laite on takavarikoitava.

12. Takavarikoimisesta säädetään pakkokeinolain 7 luvussa. Luvun 1 §:n 1 momentin mukaan esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa, se on rikoksella joltakulta viety tai se tuomitaan menetetyksi. Saman luvun 3 §:n 1 momentin mukaan asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää muun muassa silloin, jos se sisältää tietoa, josta lähdesuoja koskevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n nojalla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Edelleen pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 4 momentin mukaan asiakirja tai muu kohde saadaan edellä todetun estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se on joltakulta rikoksella viety tai että se tuomitaan menetetyksi. Asiakirja tai muu kohde saadaan pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen tai erottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

13. Pakkokeinolain esitöiden (HE 222/2010 vp s. 300) mukaan etsintävaltuutetun ja etsinnän toimittajan on otettava huomioon pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 4 momentti, jonka mukaan asiakirja saadaan pykälän 1 tai 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista. Tämä tarkoittaa sitä, että takavarikoimaan saatetaan joutua muun aineiston ohessa salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa aineistoa. Hallituksen esityksen mukaan myös tällaisissa tapauksissa tulisi soveltaa pakkokeinolain 8 luvun 11 §:ää etsintävaltuutetun käsityksen huomioonottamisesta ja kiistanalaisen aineiston sinetöinnistä. Esitöissä on edelleen todettu, että etsintävaltuutetun määräys käsittää myös asiakirja-aineiston jälkikäteisen seulomisen tapauksissa, joissa tarkka tutkiminen etsinnän toimittamispaikalla ei ole mahdollista.

Toimittajan lähdesuoja

14. Toimittajan oikeus olla ilmaisematta tietolähdettään kuuluu perustuslain 12 §:n, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 19 artiklan suojaaman sananvapauden piiriin. Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 16 §:n 1 momentin mukaan yleisön saataville toimitetun viestin laatijalla sekä julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on oikeus olla ilmaisematta, kuka on antanut viestin sisältämät tiedot.

15. Lähdesuoja kuuluu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tiedotusvälineiden vapauden perusedellytyksiin (esim. Saint-Paul Luxembourg S.A. v. Luxemburg 18.4.2013, kohta 49 ja Roemen ja Schmit v. Luxemburg 25.2.2003, kohta 46). Lähdesuoja on usein välttämätön edellytys sille, että tietyistä aiheista voidaan käydä julkista keskustelua. Sananvapaus ei ole kuitenkaan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukaan rajoittamaton. Kyseisestä artiklasta ilmenevät perusteet, joilla sananvapautta voidaan rajoittaa silloin, kun se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa ja rajoituksista on säädetty laissa. Näin ollen myös sananvapaudesta johdettavaa lähdesuojaa on vastaavalla tavalla mahdollista rajoittaa toisten oikeuksien suojaamiseksi. Esimerkkinä voidaan mainita vakavina pidettävien rikosten selvittäminen tai luottamuksellisten tietojen paljastumisen estäminen (ks. KKO 2004:30, kohta 12). Ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt, että toimittajat noudattavat kansallista rikoslainsäädäntöä ja journalistien ammatillisia eettisiä ohjeita (Martin ym. v. Ranska 12.4.2012, kohdat 62 ja 63).

16. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan toimittajien 10 artiklan suojaamia oikeuksia on saatettu loukata silloin, kun heidän koteihinsa ja työpaikoillensa on tehty etsintöjä, joiden tarkoituksena on ollut selvittää tietovuotajien henkilöllisyys (edellä mainittu Saint-Paul Luxembourg S.A., kohta 51 ja siinä viitatu ratkaisut). Tällainen puuttuminen voidaan sallia, jos sille on hyväksyttävät perusteet ja väärinkäytösten estämiseksi on taattu riittävät ja asianmukaiset oikeussuojakeinot, kuten etsintävaltuutetun läsnäolo etsinnässä, mahdollisuus saattaa menettelyn lainmukaisuus arvioitavaksi tuomioistuimessa ja tuomioistuimen seikkaperäiset perustelut (esim. Wolland v. Norja 17.5.2018, kohta 75, Nagla v. Latvia 16.7.2013, kohta 101 sekä edellä mainitut Saint-Paul Luxembourg S.A. ja Roemen ja Schmit).

Korkeimman oikeuden arviointi

17. Kun kotietsintä suoritetaan toimittajan kodissa tai työpaikalla, takavarikon kohteena voi tyypillisesti olla myös lähdesuojan alaista aineistoa. Kotietsintä merkitsee siten puuttumista toimittajan ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa turvattuihin oikeuksiin, erityisesti sananvapauteen ja siihen liittyvään tiedonvälityksen vapauteen. Tällaisen puuttumisen hyväksyttävyys edellyttää ensinnäkin sitä, että toimenpide perustuu lakiin ja sille on hyväksyttävä syy. Toiseksi toimenpiteen pitää olla puolustettavissa tavoiteltuun päämäärään nähden. Kolmanneksi asianomaisella toimittajalla pitää olla käytettävissään riittävät oikeussuojakeinot.

18. Tässä tapauksessa tutkittavana on ollut vakavia rikosepäilyjä, jotka liittyvät Suomen ulkoisen turvallisuuden takia salassa pidettävän tiedon paljastamiseen. Hovioikeus on tältä osin lainvoimaisessa ratkaisussaan katsonut, että pakkokeinolaissa säädettyt yleiset ja erityiset edellytykset pakkokeinojen käyttämiseen ovat täyttyneet. Toimenpiteillä on siten ollut pakkokeinolaissa säädetty hyväksyttävät perusteet. Korkeimmassa oikeudessa on kyse pakkokeinolain 8 luvun 11 ja 12 §:n tulkinnasta ja asianomaisen toimittajan käytössä olevien oikeussuojakeinojen riittävydestä, kun otetaan erityisesti huomioon ihmisoikeussopimuksen asettamat vaatimukset.

19. Asianomaisella on etsintä- ja seurantavaiheen aikana sekä takavarikkojen voimassa ollessa mahdollisuus saattaa takavarikon ja erityisen kotietsinnän edellytykset sekä menettelyn lainmukaisuus pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n ja 8 luvun 18 §:n nojalla tuomioistuimen tutkittavaksi. Korkein oikeus toteaa, että takavarikon edellytysten tutkimiskertoja ei ole laissa rajoitettu. Sen lisäksi takavarikko on pakkokeinolain 7 luvun 14 §:n nojalla kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen. Takavarikko on kumottava myös, jos syytetä sen perusteena olevasta rikoksesta ei nosteta määrääjassa takavarikoimisesta. Jos mainitun määrääjän pidentämistä pyydetään, tuomioistuin arvioi samalla takavarikon voimassapidämisen edellytykset.

20. Toinen keskeinen oikeussuojakeino on pakkokeinolaissa säädetty etsintävaltuutetun määrääminen erityistä kotietsintää varten. Pääsääntöisesti erityisen kotietsinnän toimittamisesta päättää tuomioistuin. Jos erityinen kotietsintä on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pakkokeinolain 8 luvun 15 §:n 2 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä. Näitä säännöksiä noudatetaan soveltuvin osin myös toimitettaessa laite-etsintä, joka kohdistuu mahdollisesti salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvia tietoja sisältävään aineistoon. Korkein oikeus katsoo, että silloin, kun pakkokeino ei ole perustunut tuomioistuimen päätökseen, muihin oikeusturvatakeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota.

21. Etsintävaltuutetun etsintätilanteen jälkeen suorittama asiakirjojen sisällön seurlonta on kohdassa 13 todettu tavoin osa etsintää. Korkein oikeus katsoo, että seurlottava aineisto on tällaisissa tilanteissa eristettävä muusta materiaalista siten, että sitä ei voida käsitellä lähdesuojaa vaarantavalla tavalla ennen varsinaista seurlontaa. Lisäksi pakkokeinolain 1 luvun 3 §:ssä säädetty vähimmän haitan periaate edellyttää, että seurlonta toimitetaan ilman aiheutonta viivytystä.

22. Edelleen asianomaisen suojaksi on säädetty pakkokeinolain 8 luvun 11 ja 12 §:ssä tarkoitettu sinetöintimenettely. Sinetöinti edellyttää tilannetta, jossa aineiston seurlomisen yhteydessä etsintävaltuutetun ja etsinnän toimittajan välillä syntyy erimielisyys tietyn asiakirjan tai asiakirjakokonaisuuden tutkimisesta tai hyödyntämisestä. Sinetöintimenettely ei ole välttämätön, jos etsinnän toimittaja tyytyy etsintävaltuutetun ilmoitukseen siitä, että aineisto on takavarikoimiskielon alaista. Tällöin takavarikkoa ei tältä osin suoriteta eikä aineistoa tutkita. Takavarikoimiskielon estämättä aineisto voidaan kuitenkin pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 4 momentin edellytysten täytyessä takavarikoida, mutta tällöinkään aineistoa ei voida tutkia eikä hyödyntää esitutkinnassa.

Johtopäätökset

23. Tässä asiassa etsintävaltuutettu ei ole voinut tutustua takavarikoidun aineiston tietosisältöön tarkemmin etsintäpaikalla. Aineiston seurlominen on tapahtunut vasta varsinaisen etsintätilanteen jälkeen eli käräjäoikeuden annettua laite-etsintäluvan 7.3.2018. Näin ollen erityistä kotietsintää toimitettaessa 17.12.2017 ei ole syntynyt sellaista erimielisyyttä aineiston tutkimisesta tai hyödyntämisestä, joka olisi edellyttänyt sen sinetöintiä ja asian saattamista pakkokeinolain 8 luvun 12 §:ssä tarkoitetulla tavalla määrääjassa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Korkein oikeus katsoo, että edellä käsitellyt pakkokeinolain takaamat oikeussuojakeinot ovat tarjonneet riittävät oikeusturvatakeet etsinnän ja seurlomisvaiheen aikana, eikä asiaa tämänkään vuoksi ole aihetta arvioida toisin. Hovioikeuden päätöstä ei siten ole aihetta muuttaa.

decision

Päätöslauselma

Hovioikeuden päätöksen lopputulosta ei muuteta.

Takavarikot on pidettävä edelleen voimassa siltä osin kuin niitä ei ole jo kumottu.

Asian ovat ratkaisseet oikeusneuvokset Ari Kantor, Tatu Leppänen, Lena Engstrand, Eva Tammi-Salminen ja Jussi Tapani. Esittelijä Heidi Myllys.

conclusions